ऋणनिर्देश

"माणगांव खेड्यातील बदलत्या बेरड समुदायाचा एक समाजशास्त्रीय अभ्यास" या विषयावरील एम.फिल. या पदवीसाठी लघुशोध प्रवंध सादर करताना मला आनंद होतो आहे. या निमित्ताने ज्यांनी ज्यांनी मला सहकार्य केले त्या सर्वांच्या प्रती ऋण व्यक्त करणे मी माझे आद्य कर्तव्य समजतो.

माझ्या लघुशोध प्रवंधाचे मार्गदर्शक व शिवाजी विद्यापीठाच्या समाजशास्त्र विभागाचे विभाग प्रमुख डॉ.आर.एन.साळवे यांच्या विषयी कृतज्ञता व्यक्त करणे मी माझे परम कर्तव्य समजतो. त्यांचा प्रेमळ सहवास, कमालीचे गांभीर्य, प्रत्येक गोष्टीतील शिस्तबद्धता या सर्व गुणांमुळे मी भारावून गेलो. तसेच त्यांच्याकडून भरपूर काही शिकलो जे मला भावी काळात ही नक्कीच मार्गदर्शक ठरेल. त्याचबरोबर डॉ.सर्जेराव साळुंखे, डॉ.आर.बी.पाटील, प्रा.डी.श्रीकांत, प्रा.डॉ.जे.वी.अंबेकर, प्रा.डॉ.वी.एन.केंद्रे, प्रा.डॉ.देसाई यांनीही वेळोवेळी माझ्या संशोधन कार्यावावत मार्गदर्शन व प्रोत्साहन दिले त्याबद्दल मी त्यांचा ही ऋणी आहे.

मला सातत्याने 'एम.फिल.' पूर्ण करून घे असा सल्ला व त्याविषयीची जाणिव करून देणारे माझे आदरणीय सहकारी मित्र प्रा.डॉ.प्रकाश दुकळे व प्रा.महंतेश हिरेमठ यांचा मी आभारी आहे.

ज्यांनी मला शिक्षणाने जगण्याची जाण आणि वास्तवाचे भान येते असे सतत शिकविले तसेच एक आदर्श मुलगा, भाऊ, विद्यार्थी, सुज्ञ नागरिक कसे बनावे त्याचप्रमाणे माणसाने माणसाशी माणसांप्रमाणे कसे वागावे याबद्दलचे माझ्यावर संस्कार करणारी माझी आई सौ.शेवंता मा.अंवी, माझे वडील श्री.मारूती रा.अंवी, माझ्या वहिणी व दाजी सौ.शितल शशिकांत ठाकूर, सौ.रेश्मा श्री.वागडी, व श्री.श्रीकांत तु.वागडी यांचा या प्रसंगी येथे उल्लेख करणे मला आवश्यक वाटते. आज मी ज्या स्थितीवर आहे, ज्यांच्यामुळे मी घडलो

किंवा काही करू शकलो त्याला कारणीभूत असणारे आणि जीवन जगत असताना माणसे कशा प्रकारची असतात, आपलीच माणसे आपल्याशी परिस्थितीनुसार कशी वागतात, याची जाणीव करून देणारे माझे काका व काकी श्री. नरसू रामू अंबी, सौ. शितल न. अंबी, श्री. संजय रा. अंबी, सौ. अश्विनी सं. अंबी यांच्या ऋणात मी आयुष्यभर राहणेच पसंद करीन.

याचबरोबर सतत कष्ट करणारी आपल्या मुलांच्या हितापेक्षा आपल्या बहिणींच्या मुलांची काळजी करणारी उन्हातान्हाची तमा न बाळगता सतत शेतात मोल मजुरी व मासे विक्री करणारी माझ्या जीवनातील आदर्श व्यक्ती जिच्या आशिर्वादामुळे आज मी इथपर्यंत पोहोचलो ती माझी मावशी सौ. पार्वती रा. वागडी (माणगांव) हिचा मी ऋणी आहे.

माझे महाविद्यालयीन गुरूवर्य प्रा. व्ही. दळवी व प्रा. खंडेरावजी काळे यांनी माझ्या भावी आयुष्यासाठी केलेल्या वेळोवेळी मार्गदर्शनासाठी त्यांचा ही आभारी आहे.

ज्या महाविद्यालयामध्ये सध्या मी अध्यापनाचे कार्य करीत आहे. त्या महाविद्यालयातील मा. प्राचार्य एम. बी. वाघमोडे आदरणीय प्रा. प्रमोद घाटगे, तसेच प्रा. सुजित कसबे, प्रा. संग्रामसिंह नलवडे, प्रा. अमेय देसाई, प्रा. सुनिल गायकवाड, प्रा. प्रमोद चव्हाण, प्रा. आनंद साठे, प्रा. गायत्री जाधव, प्रा. संग्राम शिंदे, प्रा. शंकर गेजगे, प्रा. राजेंद्र ननावरे, प्रा. विनोद पवार, प्रा. संजय भोसले, प्रा. ज्ञानदेव काळे, प्रा. संजय धोंडे, प्रा. प्रकाश जवळ तसेच शिक्षकेत्तर कर्मचारी यांचे वेळोवेळी मिळालेले मार्गदर्शन व प्रोत्साहन खूप उपयोगी ठरले तेव्हा मी त्यांचाही ऋणी आहे.

तसेच एम. फिल. च्या शोधनिबंधासाठी निवडलेल्या अभ्यास क्षेत्राविषयी माहिती उपलब्ध करून देणारे बी. एम. घस्ती (विस्तार अधिकारी सांख्यिकी चंदगड), इंद्रजित होनगेकर (प्राथ. शिक्षक-माणगांव), सौ. एस. एस. प्रभू (पर्यवेक्षिका बालविकास केंद्र चंदगड), श्री. रामचंद्र होनगेकर (मुख्याध्यापक, प्राथ. शिक्षक - माणगांव), सौ. बेबी शामराव कुंभार (अंगणवाडी सेविका -माणगांव), सौ. कांता मारूती कांबळे (मदतनीस अंगणवाडी-माणगांव) श्री. मल्लाप्पा पिटूक (कोतवाल- माणगांव), तसेच माणगांव गावातील सरपंच, उपसरपंच,

ग्रामसेवक, तलाठी आणि माझे भाऊबंद महेश वागडी यांचाही मी ऋणी आहे. शिवाजी विद्यापीठातील ग्रंथालयातील कर्मचारी यांचे ही आभार.

त्याचबरोबर माझे मित्र ज्ञानेश्वर पाटील, सचिन कांबळे, नागेश चोबे, नागसेन गवळी, विशाल कुरणे, अमोल वोवडे, संभाजी पाटील, दत्ता वाघमारे, नकुल खवले, बाळासाहेब गरदडे, पांडुरंग कोकणे, गितांजली तहसिलदार, दिपाली सामंत, कोमल ओसवाल, आप्पाजी चाळुचे, अविनाश कांबळे यांच्याबरोबर केलेल्या चर्चा माझ्या प्रबंधिकेच्या पुर्णत्वासाठी उपयोगी ठरल्या.

तसेच बेरड समाजाविषयीची परिपूर्ण माहिती त्याचप्रमाणे स्वत:चा बहुमोल असा वेळ मुलाखत देण्यासाठी व इतर काही बाबतीत मार्गदर्शन करण्यासाठी घालविणारे, स्वत:च्या मुलाप्रमाणे वागणूक देणारे, बेरड रामोशी सेवा समितीचे अध्यक्ष व जेष्ठ सामाजिक कार्यकर्ते व थोर साहित्यिक मा. डॉ. भिमराव गस्ती साहेबांचेही मी आभार मानतो.

तसेच ज्यांच्या निरागस चेहऱ्याकडे बघताना एक नवी चेतना मिळते, एक नवा उत्साह निर्माण होतो अशी माझी लहान चुलत भावंडे, कु. राहुल, प्रतिक, शुभम व गायत्री यांचाही मी आभारी आहे.

तसेच एम. फिल पदवीसाठी लघुशोध प्रबंध तयार करण्यासाठी आकर्षक टायपिंग, बायडींग व अक्षर जुळवणी करणारे माझे मित्र अरूण कांबळे यांचा ही मी आभारी आहे.

एम. फिल. पदवीच्या सुयशाकडे वाटचाल करीत असताना पावलोपावली ज्यांनी ज्यांनी प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष, कळत-नकळत,जाणते-अजाणतेपणाने मला आनंदाने, जिव्हाळ्याने, सहृदयतेने मोलाचे मार्गदर्शन केले व प्रोत्साहन दिले त्या सर्वांचे मी ऋणी व मन:पूर्वक आभारी आहे.

दिनांक : 31/07/2012

स्थळ : कोल्हापूर

संशोधक

श्री. गोविंद मारूती अंबी

अनुक्रमणिका

प्रकरण	शीर्षक / प्रकरणांची नावे	पृष्ठ क्र.
	DECLARATION	ii
	CERTIFICATE	iii
	ऋणनिर्देश	iv
	अनुक्रमणिका	vii
	सारण्यांची यादी	viii
	आलेखांची यादी	x
	नकाशा यादी	xi
पहिले	प्रास्ताविक	१–३२
दुसरे	संशोधन साहित्याचा आढावा आणि संशोधन पद्धती	३३ – ५६
तिसरे	वेरड समुदायाची पार्श्वभूमी	५७–९६
चौथे	वेरड समुदायाचे सामाजिक, सांस्कृतिक जीवन आणि बदल	९७–११४
पाचवे	वेरड समुदायाचे आर्थिक, शैक्षणिक जीवन आणि बदल	११५–१३४
सहावे	वेरड समुदायाचे धार्मिक, राजकीय जीवन आणि बदल	१३५–१४८
सातवे	वेरड समुदायातील बदलासंबंधीची माहिती	१४९–१५६
आठवे	सारांश, निष्कर्ष आणि सूचना	१५७–१७२
	परिशिष्ट यादी	
	परिशिष्ट १ : छायाचित्रे	१७३–१८०
	परिशिष्ट २ : संदर्भग्रंथ सूची	१८१– १८८
	परिशिष्ट ३ : मुलाखत अनुसूची	१– १८

सारणीचे नाव

सारणी क्रमांक	सारणीचे नाव	पृष्ठ क्र.
१.१	काही जमातींची घटक राज्यानुसार केलेली विभागणी दर्शविणारी माहिती.	७
४.१	वेरड समुदायाची एकूण लोकसंख्या दर्शविणारी माहिती.	९७
४.२	एकूण लोकसंख्या दर्शविणारी माहिती.	९८
४.३	वेरड समुदायातील उत्तरदात्यांची वयोगटानुसार केलेली विभागणी दर्शविणारी माहिती.	१००
४.४	वेरड समुदायातील उत्तरदात्यांची लिंगानुसार केलेली विभागणी दर्शविणारी माहिती.	१०१
४.५	वेरड समुदायातील उत्तरदात्यातील कुटुंबप्रमुखांची वैवाहिक स्थिती दर्शविणारी माहिती.	१०१
४.६	वेरड समुदायातील उत्तरदात्यातील कुटुंबप्रमुखांची साक्षरता प्रमाण दर्शविणारी माहिती	१०३
४.७	वेरड समुदायातील लोकांची पूर्वीची व सद्यपरिस्थितीची वैवाहिक स्थितीची तुलनात्मक माहिती	१०३
४.८	वेरड समुदायातील उत्तरदात्यांच्या मते विवाह पद्धतीत बदल झालेली कारणे दर्शविणारी माहिती	११०
४.९	वेरड समुदायातील उत्तरदात्यांना विवाह पद्धतीत बदल न झाल्यांची कारणे दर्शविणारी माहिती	१११
४.१0	वेरड समुदायातील लोकांची पूर्वीची व सद्यपरिस्थितील कुटुंबाची व त्यांच्या समुदायाविषयीची तुलनात्मक माहिती	१११
५.१	वेरड समुदायातील लोकांची पूर्वीची व सद्यपरिस्थितीतील व्यावसायिक स्थितीची तुलनात्मक माहिती	११६
५.२	वेरड समुदायातील कुटुंबांचे व्यवसायामधून व सर्व मार्गांनी मिळून होणारे पूर्वीचे व सद्यपरिस्थितीचे मासिक उत्पन्नाची तुलना दर्शविणारी माहिती	११८
५.३	पूर्वीच्या व सद्यपरिस्थितीतील वेरड समुदायातील कुटुंबांचा होणारा सरासरी मासिक खर्चाची तुलनाद र्शविणारी माहिती	११९

५.४	वेरड समुदायातील लोकांनी आतापर्यंत केलेल्या वचतीचा उपयोग दर्शविणारी माहिती	१२१
५.५	व्यावसायिक स्थितीची इतर माहिती	१२२
५.६	वेरड समुदायातील उत्तरदात्यांमध्ये शिक्षणावद्दलचे मत अयोग्य असलेल्या कारणांचे प्रमाण दर्शविणारी माहिती	१२६
५.७	सद्यपरिस्थितीतील वेरड समुदायातील उत्तरदात्यांमध्ये शिक्षणावद्दलचे मत योग्य असलेल्या कारणांचे प्रमाण दर्शविणारी माहिती	१२८
५.८	पूर्वीच्या स्थितीमधील बेरड समुदायातील मुलींच्या शिक्षणाविषयीची स्थिती दर्शविणारी माहिती	१२९
५.९	पूर्वी वेरड समुदायातील मुलींच्या शिक्षणाला मान्यता नसल्याची कारणे दर्शविणारी माहिती	१२९
५.१०	सद्यपरिस्थितीतील वेरड समुदायातील मुलींच्या शिक्षणाला मान्यता असलेली कारणे दर्शविणारी माहिती	१३०
५.११	वेरड समुदायातील पूर्वीच्या परिस्थितीतील व सद्यपरिस्थितीतील शिक्षणाविषयीच्या इतर वावीं दर्शविणारी माहिती	१३०
६.१	वेरड समुदायातील लोकांचे कुलदैवत दर्शविणारी माहिती	१३५
६.२	वेरड समुदायातील लोकांच्या धार्मिक वावी विषयीची पूर्वीची व सद्यपरिस्थितीची तुलनात्मक माहिती	१३६
६.३	वेरड समुदायातील उत्तरदात्यांची राजकीय स्थिती दर्शविणारी माहिती	१४२
६.४	वेरड समुदायातील लोकांची रजकीय नेत्यावद्दलची असलेली मते दर्शविणारी माहिती	१४६
६.५	वेरड समुदायातील लोकांच्या मते, ग्रामीण जीवन सुधारण्यासाठी सरकारने अजून करावयाची कामे दर्शविणारी माहिती	१४७
७.१	वेरड समुदायातील काही वदल झालेचे दर्शविणारी माहिती	१५०

आलेखांची नावे

आलेख क्रमांक	आलेखांची नावे	पृष्ठ क्र.
४.१	वेरड समुदायाची एकूण लोकसंख्या दर्शविणारा आलेख.	९८
४.२	एकूण लोकसंख्या दर्शविणारा आलेख.	९८
४.३	वेरड समुदायातील उत्तरदात्यांची वयोगटानुसार केलेली विभागणी दर्शविणारा आलेख.	१००
४.४	वेरड समुदायातील उत्तरदात्यांच्या मते विवाह पद्धतीत वदल झालेली कारणे दर्शविणारा आलेख	१०२
४.५	वेरड समुदायातील उत्तरदात्यातील कुटुंवप्रमुखांची वैवाहिक स्थिती दर्शविणारा आलेख.	११०
५.१	वेरड समुदायातील लोकांची पूर्वीची व सद्यस्थितीतील व्यावसायिक स्थिती दर्शविणारा आलेख.	११७
५.२	वेरड समुदायातील कुटुंबाचे व्यवसायामधील व सर्व मार्गाने मिळून होणारे पूर्वीचे व सद्यपरिस्थितीचे मासिक उत्पन्नाची तुलना दर्शविणारा आलेख.	११९
५.३	पूर्वीच्या व सद्यपरिस्थितीतील वेरड समुदायातील कुटुंबांचा सरासरी मासिक खर्चाची तुलना दर्शविणारा आलेख.	१२०
५.४	वेरड समुदायातील लोकांनी आतापर्यंत केलेल्या बचतीच्या उपयोगाची माहिती दर्शविणारा आलेख.	१२१
५.५	वेरड समुदायातील उत्तरदात्यांमध्ये शिक्षणावद्दलचे मत अयोग्य असलेल्या कारणांचे प्रमाण दर्शविणारा आलेख.	१२७
५.६	सद्यपरिस्थितीतील वेरड समुदायातील उत्तरदात्यांमध्ये शिक्षणावद्दलचे मत योग्य असलेल्या कारणांचे प्रमाण दर्शविणारा आलेख	१२८
६.१	वेरड समुदायातील लोकांचे कुलदैवत दर्शविणारा आलेख.	१३६
६.२	वेरड समुदायातील लोकांची राजकीय नेत्यावद्दलची असलेली मते दर्शविणारा आलेख.	१४७
६.३	वेरड समुदायातील लोकांच्या मते, ग्रामीण जीवन सुधारण्यासाठी सरकारने अजून करावयाची कामे दर्शविणारा आलेख.	१४८

नकाशा यादी

नकाशा क्रमांक	नकाशाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१	भारतातील महाराष्ट्र राज्याचे स्थान	xii
२	महाराष्ट्र राज्यातील कोल्हापूर जिल्ह्याचे स्थान	xii
३	कोल्हापूर जिल्ह्यातील चंदगड तालूक्याचे स्थान	xiii
४	चंदगड तालुक्यातील माणगांव खेडयाचे स्थान	xiii